

YASHIL IQTISODIYOT VA START-UP LOYIHALARNI QO'LLAB QUVVATLASH-BARQAROR KELAJAK SARI YO'L

Nurmamatov Zuxriddin Shavkat o'g'li

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri

Shahrisabz, O'zbekiston

E-mail: zuxriddinnurmamatov50@gmail.com

Xaitova E'zoza Baxrom qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti magistranti

Shahrisabz, O'zbekiston

E-mail: E'zozaXaitova2000@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada global miqyosda iqlim o'zgarishi, resurslarning kamayishi va atrof-muhitning ifloslanishi kabi muammolar tobora dolzarb bo'lib borayotganligi hamda bu muammolarni hal etishning muhim yo'nalishlaridan biri - yashil iqtisodiyotni rivojlantirish ekanligi haqida keltirib o'tilgan.

Kalit soz'lar: ekologik barqarorlik, yashil texnologiya, resurslar, ijtimoiy adolat, innovatsion yechim,

Yashil iqtisodiyot atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan, resurslardan oqilona foydalanadigan va ijtimoiy adolatni ta'minlaydigan iqtisodiy modeldir. Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari:

- Ekologik barqarorlik: Tabiiy resurslarni saqlash va tiklash, atrof-muhitning ifloslanishini kamaytirish.
- Resurslardan oqilona foydalanish: Energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni qayta ishlash va resurslarni tejash.
- Innovatsion texnologiyalar: Yashil texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish, yangi ish o'rinlarini yaratish.
- Ijtimoiy adolat: Yashil iqtisodiyotdan barcha qatlamlar manfaatdor bo'lishini ta'minlash, kambag'allikni kamaytirish.

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda start-up loyihalar muhim rol o'ynaydi. Start-uplar innovatsion g'oyalarni amalga oshirish, yangi texnologiyalarni yaratish va amaliyotga joriy etish orqali yashil iqtisodiyotga katta hissa qo'shishi mumkin.

Yashil start-uplarning afzalliklari:

- Innovatsion yechimlar: Ekologik muammolarni hal etish uchun yangi va samarali yechimlarni taklif qilish.

- Tezkor moslashuvchanlik: Bozor talablariga tez moslashish va yangi imkoniyatlarni qo'lga kiritish.
- Ish o'rinlari yaratish: Yashil sektorlarda yangi ish o'rinlarini yaratish va aholining bandligini ta'minlash.
- Iqtisodiy o'sish: Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish.

Yashil start-up loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash zarur. Bu borada quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

- Moliyaviy qo'llab-quvvatlash:
 - Grantlar: Yashil start-uplar uchun grant dasturlarini tashkil etish.
 - Imtiyozli kreditlar: Yashil loyihalarni moliyalashtirish uchun arzon kreditlar ajratish.
 - Venture kapital: Yashil start-uplarga investitsiyalarni jalb qilish.
- Texnikaviy qo'llab-quvvatlash:
 - Biznes-inkubatorlar: Start-uplarga ofis, uskunalar va maslahat xizmatlarini taqdim etish.
 - Akselerator dasturlari: Start-uplarning rivojlanishini tezlashtirish uchun intensiv o'quv dasturlarini tashkil etish.
 - Mentorlik: Tajribali tadbirkorlar va mutaxassislar tomonidan start-uplarga mentorlik qilish.
- Ma'lumot va axborot bilan ta'minlash:
 - Yashil texnologiyalar bo'yicha ma'lumotlar bazasi: Start-uplar uchun yashil texnologiyalar, bozorlar va tartibga soluvchi hujjatlar haqida ma'lumot berish.
 - Networking tadbirlari: Start-uplarni investorlar, xaridorlar va hamkorlar bilan bog'lash uchun tadbirlar tashkil etish.
- Qonunchilikni takomillashtirish:
 - Yashil investitsiyalarni rag'batlantirish: Yashil loyihalarga soliq imtiyozlari va boshqa rag'batlantiruvchi choralarni joriy etish.
 - Ekologik talablarni kuchaytirish: Korxonalarni ekologik toza texnologiyalarni joriy etishga undash.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish va start-up loyihalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan:

- "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da yashil iqtisodiyotni rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan.
- Quyosh va shamol elektr stansiyalarini qurish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha loyihalar amalga oshirilmoqda.

- Yosh tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash, start-up loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha dasturlar tashkil etilmoqda.

Iqtisodiyot - barqaror kelajakni ta'minlashning muhim yo'lidir. Start-up loyihalarni qo'llab-quvvatlash yashil iqtisodiyotni rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam beradi. O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va start-up loyihalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar mamlakatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

- Yashil start-up loyihalar uchun moliyaviy va texnikaviy qo'llab-quvvatlashni kengaytirish.
- Yashil texnologiyalar bo'yicha ma'lumotlar almashinuvini ta'minlash va networking tadbirlarini tashkil etish.
- Yashil investitsiyalarni rag'batlantirish va ekologik talablarni kuchaytirish.
- Yosh tadbirkorlarni yashil iqtisodiyot sohasida loyihalar yaratishga undash.
- Xalqaro tashkilotlar va donorlar bilan hamkorlikni mustahkamlash.

Albatta, yashil iqtisodiyot va start-up loyihalarni qo'llab-quvvatlash mavzusiga yana bir nechta muhim jihatlarni qo'shish mumkin:

1. Ta'lim va kadrlar tayyorlash:

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun yuqori malakali kadrlar zarur. O'quv dasturlariga yashil texnologiyalar, resurslardan samarali foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish kabi yo'nalishlarni kiritish lozim. Yoshlarni yashil sohalarda kasbiy ko'nikmalarga o'rgatish, ularni start-up loyihalar yaratishga undash muhim ahamiyatga ega. Oliy o'quv yurtlari va kasb-hunar kollejlari yashil iqtisodiyot yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislar tayyorlashni yo'lga qo'yish kerak.

2. Xalqaro hamkorlik:

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda xalqaro hamkorlik muhim rol o'ynaydi. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, ilg'or texnologiyalarni o'rganish, tajriba almashish va xalqaro grantlarni qo'lga kiritish yashil start-up loyihalarning rivojlanishiga yordam beradi. O'zbekiston xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlab, yashil iqtisodiyot sohasida xalqaro loyihalarda faol ishtirok etishi kerak.

3. Mahalliy xususiyatlarni hisobga olish:

Yashil iqtisodiyot loyihalarini ishlab chiqishda mahalliy xususiyatlarni hisobga olish muhim. O'zbekistonning iqlimi, tabiiy resurslari, demografik holati va iqtisodiy rivojlanish darajasini inobatga olgan holda loyihalarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Misol uchun, quyosh energiyasidan foydalanish O'zbekistonning quyoshli hududlarida juda istiqbolli yo'nalish bo'lishi mumkin.

4. Ekologik ongni oshirish:

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun aholining ekologik ongini oshirish zarur. Odamlarni atrof-muhitni muhofaza qilishga, resurslardan oqilona foydalanishga va yashil texnologiyalarni qo'llashga undash kerak. Ommaviy axborot vositalari, ta'lim muassasalari va nodavlat tashkilotlar bu borada muhim rol o'ynashi mumkin. Ekologik ta'lim va targ'ibotni kuchaytirish, ekologik madaniyatni shakllantirish lozim.

5. Davlat-xususiy sheriklik:

Yashil iqtisodiyot loyihalarini amalga oshirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan keng foydalanish mumkin. Davlat infratuzilmani yaratishga yordam bersa, xususiy sektor esa innovatsion texnologiyalarni joriy etish va investitsiyalarni jalb qilishda faol ishtirok etishi mumkin. Davlat va xususiy sektor o'rtasida manfaatli hamkorlikni yo'lga qo'yish yashil iqtisodiyotning rivojlanishiga turtki beradi.

6. Raqamlashtirish:

Raqamli texnologiyalar yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim vosita bo'lishi mumkin. Masalan, aqlli energiya tizimlari, suvni tejash texnologiyalari, chiqindilarni boshqarish tizimlari va ekologik monitoring tizimlari raqamli texnologiyalarga asoslangan bo'lishi mumkin. Raqamlashtirish yashil loyihalarining samaradorligini oshirishga va resurslardan oqilona foydalanishga yordam beradi.

7. Standartlashtirish va sertifikatlashtirish:

Yashil mahsulotlar va xizmatlar uchun standartlashtirish va sertifikatlashtirish tizimini joriy etish iste'molchilarning yashil mahsulotlarga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularni sotib olishga undaydi. Ekologik toza mahsulotlar va xizmatlar uchun ekologik belgilar (eko-etiketka) tizimini yaratish, yashil standartlarga muvofiq ishlab chiqarishni rag'batlantirish lozim.

8. Monitoring va baholash:

Yashil iqtisodiyot loyihalarining amalga oshirilishini monitoring qilish va baholash ularning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Yashil iqtisodiyot ko'rsatkichlarini ishlab chiqish, yashil loyihalarining ekologik va iqtisodiy ta'sirini baholash, natijalarni tahlil qilish va kelgusida loyihalarni takomillashtirish uchun foydalanish lozim.

Albatta, yashil iqtisodiyot va start-up loyihalarni qo'llab-quvvatlash mavzusiga doir yana bir qancha muhim nuqtalarni ko'rib chiqish mumkin:

I. Yashil moliyalashtirish (Green Finance):

1. Ta'rif va ahamiyati: Yashil moliyalashtirish - bu atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishga qaratilgan investitsiyalar va moliyaviy oqimlardir. Bu yashil loyihalarni moliyalashtirish uchun zarur bo'lgan resurslarni safarbar etishning muhim mexanizmidir.

2. Asosiy vositalar:

- Yashil obligatsiyalar (Green Bonds): Yashil loyihalarni moliyalashtirish uchun chiqariladigan obligatsiyalar.
- Ekologik kreditlar (Green Loans): Ekologik toza texnologiyalarni joriy etish va resurslardan samarali foydalanishga qaratilgan kreditlar.
- Yashil fondlar (Green Funds): Yashil loyihalarga investitsiya qiladigan fondlar.
- Karbon kreditlari (Carbon Credits): Kamaytirilgan karbonat angidrid chiqindilari uchun beriladigan sertifikatlar.

3. Rag'batlantirish: Yashil moliyalashtirishni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va kafolatlar berish mumkin.

II. Chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash:

1. Ahamiyati: Chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash atrof-muhitning ifloslanishini kamaytirish, resurslarni tejash va yangi ish o'rinlarini yaratishga yordam beradi.

2. Start-up loyihalar:

- Chiqindilarni saralash va qayta ishlash texnologiyalari.
- Chiqindilardan energiya olish texnologiyalari (masalan, biogas).
- Qayta ishlangan materiallardan mahsulotlar ishlab chiqarish.
- Chiqindilarni monitoring qilish va boshqarish uchun raqamli platformalar.

3. Qo'llab-quvvatlash: Chiqindilarni qayta ishlash sohasidagi start-uplarni moliyaviy, texnik va ma'muriy jihatdan qo'llab-quvvatlash lozim.

III. Suv resurslaridan oqilona foydalanish:

1. Ahamiyati: Suv resurslarining tanqisligi ko'plab mamlakatlar uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Suvdan oqilona foydalanish qishloq xo'jaligi, sanoat va kommunal xo'jalikda suvni tejashga, suvning ifloslanishini kamaytirishga va suv resurslaridan barqaror foydalanishni ta'minlashga yordam beradi.

2. Start-up loyihalar:

- Suvni tejaydigan sug'orish texnologiyalari (tomchilatib sug'orish, yomg'irlatib sug'orish).
- Suvni tozalash va qayta foydalanish texnologiyalari.
- Suv hisobini yuritish va monitoring qilish uchun raqamli tizimlar.
- Suvni tejash bo'yicha ta'lim dasturlari va mobil ilovalar.

3. Qo'llab-quvvatlash: Suv resurslaridan oqilona foydalanishga qaratilgan start-uplarni moliyalashtirish, texnik jihatdan qo'llab-quvvatlash va davlat tomonidan imtiyozlar berish lozim.

IV. Barqaror qishloq xo'jaligi:

1. Ahamiyati: Barqaror qishloq xo'jaligi atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan, tuproq unumdorligini saqlaydigan va resurslardan oqilona foydalanadigan qishloq xo'jaligi tizimidir.

2. Start-up loyihalar:

- Organik dehqonchilik va tabiiy o'g'itlar ishlab chiqarish.
- Agroekologik tizimlar va polikultura.
- Suvni tejaydigan sug'orish texnologiyalari.
- Zararkunandalarga qarshi biologik kurash usullari.
- Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini to'g'ridan-to'g'ri sotish uchun onlayn platformalar.

3. Qo'llab-quvvatlash: Barqaror qishloq xo'jaligi sohasidagi start-uplarni moliyalashtirish, texnik yordam ko'rsatish, organik mahsulotlar uchun sertifikatlashtirish tizimini yaratish va davlat tomonidan imtiyozlar berish zarur.

V. Energiya samaradorligi:

1. Ahamiyati: Energiya samaradorligini oshirish energiya resurslaridan kamroq foydalanishga, energiya xarajatlarini kamaytirishga va atrof-muhitga zararli ta'sirni kamaytirishga yordam beradi.

2. Start-up loyihalar:

- Energiya tejovchi qurilish materiallari va texnologiyalari.
- Aqlli uy tizimlari va energiya monitoringi.
- Energiya tejovchi yoritish tizimlari (LED).
- Energiya auditi xizmatlari.

3. Qo'llab-quvvatlash: Energiya samaradorligini oshirish sohasidagi start-uplarni moliyalashtirish, texnik yordam ko'rsatish, energiya auditini o'tkazish uchun subsidiyalar berish va energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etishni rag'batlantirish lozim.

VI. Ekoturizm:

1. Ahamiyati: Ekoturizm tabiatga zarar yetkazmaydigan, mahalliy aholining madaniyati va an'alarini hurmat qiladigan va iqtisodiy manfaatlarini ta'minlaydigan turizm shaklidir.

2. Start-up loyihalar:

- Eko-mehmonxonalar va turar joylar.
- Ekologik sayohatlar va ekskursiyalar.
- Tabiatni muhofaza qilish bo'yicha ta'lim dasturlari.
- Mahalliy hunarmandchilik mahsulotlarini sotish uchun onlayn platformalar.

3. Qo'llab-quvvatlash: Ekoturizm sohasidagi start-uplarni moliyalashtirish, infratuzilmani yaxshilash, ekologik sertifikatlashtirish tizimini yaratish va turizm yo'nalishlarini targ'ib qilish lozim.

Xulosa. Yashil iqtisodiyot - barqaror kelajakni ta'minlashning muhim yo'lidir. Start-up loyihalarni qo'llab-quvvatlash yashil iqtisodiyotni rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam beradi. O'zbekistonda yashil

iqtisodiyot va start-up loyihalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar mamlakatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida ekologik vaziyatni yaxshilash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari.
3. Esty, D. C., & Winston, A. S. (2009). Green to Gold: How Smart Companies Use Environmental Strategy to Innovate, Create Value, and Build Competitive Advantage. Yale University Press.
4. Hawken, P., Lovins, A., & Lovins, L. H. (1999). Natural Capitalism: Creating the Next Industrial Revolution. Little, Brown and Company.
5. Andersen, M. S. (2008). An Introductory Reader on Environmental Policy. Earthscan.
6. World Bank - Environment: <https://www.worldbank.org/en/topic/environment>
7. O'zbekiston Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasining veb-sayti.